

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 5. No. 18. 1940

TÜRK HAKİMİ FARABİNİN UDU

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Hakim ve feylesof Farabının tercemei halinden bâhis eserlerde musikişinas olduğunu ve bir musiki aletinin tarafından keşfedildiğini öğreniyoruz. (Elmedhal fi musiki) eserini musiki tarihi âlimleri pek mühim buluyorlar. Bunun fransızcası da basılmıştır (1).

İbni Ebi Usaybia, Tabakatül'etıbbâ eserinde (2): (Farabi) ilmi musikinin nazariyat ve ameliyatında gayei kusvaya vasıl olmuştu. Mu-maileyh bir musiki aleti icad etmişti. Çaldığı vakitte insanın bilcümle hissiyat ve infialâtını tahrik ederdi, diyor.

(سيف الدولة حمداني) nin sazen-deleri biraz fasıl yapıdıkta şeyh (Farabi) ademi iltifat ve çendan istimama tekayyüd etmeyip kendi cebinden biraz ağaç parçaları çıkarıp birbirlerine zam ve bir garib saz peyda ve serâgazi negamât eyledikte ehali meclise dıhk (gülme) ârız olup ol kadar güldüler ki bi-hud olunca ondan ol aleti bozup üslûbi âhar üzere edip çaldıkta cümle bükâ edip ağlaştılar ve yine bozup bir tarzı âhar üzere çaldıkta cümlesi hâba varıp Farabi dahi âlâtın alıp bir kimse vâkif olmaksızın çıkıp gitti. Hâbdan kalktıktan Farabiden nişan bulmadılar. Seyfûddevele buna pek ziyade muhabbet edip ikram eyledi . . . diye yazılıdır. Birinciden Farabının iyi bir musikişinas olduğunu, bundan da musiki hakkındaki liyakatinin efsaneleştiğini öğreniyoruz. Demek ki Farabının musikiye, musiki negamatına ve nazariyatına derin vukufu vardır.

(1) Kitabu L-Musiqi Al Kabir T. I ve II (Baron Rodolphe D'Erlanger) 1930, 1935, 1938 Paris. P. Geuthner

(2) Tıp Tarihi Enstitüsü kütüphanesi. Cilt 1. S. 134 - 140.

(3) Sütlücede Mahmud ağa camii imam ve hatibi Hasan Ayni nushasındaki nôtundan.

Mimar Şehabeddin Uzluk eserine göre :

KONYADA SELÇUKLULAR ZAMANINDAKİ HAMAMLARA DAİR

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Bugün eskiden kalma bir iki hamamile Konyayı, vaktile yol ve ev temizliğine misal gösterilen bu mühim şehri tasavvur edemeyiz. Şüphesiz ki Selçukluların sıhhat ve muaveneti içtimaiye tarihimizi zenginleştirecek müesseseleri pek çoktu. Isıtılan su ile idare edilen hamamların, kudretten sıcak akan suların bulunduğu ılıcalar da onlarda mühim bir yekûna varır. Konyada şimdiye kadar bunların en meşhuru Sahib Atanın bulunduğu mahallede çarşısının ortasında yaptırdığı hamamdır. Orada diğer Selçuklu hamamlarını bilemiyorduk. Geçen senelerde mimar Şehabeddin Uzluk neşretmiş olduğu Konya abideleri eserini (1) bize göndermişti. Orada bu hamamların mevcut veyahut mevcut olmıyan birkaçının isimlerini öğrenebildik.

Selçuklular Konya gibi güzel bir paytahta muhakkak ki böyle birkaç değil, belki pek çok hamam yaptırmışlardır. Karamanlılar zamanında da yapılmış hamamlar buluyoruz. Osmanlılar da bu pek çabuk ortadan kalkan hamamları yeniden ihya etmişler veyahut başka yerlerde yaptırmışlardır. Konya abideleri her nedense pek çabuk ortadan kalktığı için bu gibi müesseseler üzerinde toplu bir tetkik yapamıyoruz.

Türkler muhtelif devirlerde Anadolu da tabii kaynaklar olan ve olmıyan yerlerde pek çok hamam inşa ettikleri için bizde hamam tarzları ve mimarisi çok ilerlemiştir. Buldukları yerlerin ehemmiyet ve cesametine göre bunların büyük ve küçüklerine ve birbirin-

(1) Konya âbideleri - Mimar Şehabeddin. 68 sahife. 17 resim ve plânı. Konyada Babalık matbaası. Fiati 50 kuruş. Konyadaki mimarî eserler için şayanı tavsiye bir kitabdır.

den farklı örneklerine tesadüf ediyoruz. Konyada tetkik edebildiğimiz hamamlar bunların nisbeten çok ufak nümuneleridir.

Şimdi mimar Şehabeddin Uzluk eserinden Konyada Selçuklular zamanına ait hamamlar faslına gelelim :

« İnce minare arkasında Tursun Fakih yanında kale tarafında hamamların mevcudiyeti işitilmiştir.

1279 da Sahib Ata hamamı : Adından anlıyoruz ki Sahib Ata mahallesindedir. Aynı tarihte yapılmış hanıkanın doğu tarafındadır. Erkeklerle ve kadınlara ait iki kısmı vardır. Herhalde şehrin bir çok noktaları için inşa edilmiş değildir. Çünkü plândaki ölçüler çok küçüktür. Binaenaleyh hamamların o civar halkına mahsus olduğu anlaşılıyor. Hamamda dört köşe büyük bir soyunma mahalli mevcuttur. Üstü meyilli bir çatı ile örtülü. Tepesinde ışık delikleri vardır. Bu kısmın vaktile kubbe ile kapandığı zannolunmaktadır. Zira Selçuklularda, Karaman oğullarında hattâ Osmanlılarda bu kısımlarda orijinal kubbeler vardır. Binaenaleyh Sahib Ata hamamında bu kısmın öyle olması icap eder. Lâkin zamanla kubbenin yıkılmış olması çok mümkündür. Çünkü mevcutlar arasında kubbelerini kaybetmişler eksik değildir.

İnce bir koridordan soğukluğa girilir. Burasının üstü kubbelidir. Kubbesi duruyor. Tarzı inşası Gelük bin Abdullahın türbe ve mescitlerde tatbik ettiği bir tipe benziyor. Daha koridorda ikinci bir kubbe daha vardır. Helâlar ikinci ve daha geniş koridor üzerindedir. Buradaki kubbe sekiz köşeli bir kaide üzerine oturmuştur. Köşelerdeki kısa hatlar üzerinden ikinci bir tuğla aathı ihdas suretile kubbe sıkletini bağlıyor. Sahanın geniş dılı'larını teşkil eden mahaller sivri kemerlerle örtülüdür. Öbürlerinin yüzleri müstatil yıkanma odalarına giden kapıları havidir. Yalnız şunu işaret etmeli ki hamamda pek çok kısımlar mevcut değildir.

Mahkeme hamamı : Şerafettin Camiinin poyrazındadır. Hükümet bulvarına müvazi yol üstündedir. Daha ufak bir ölçüdedir. Karaman oğulları zamanında yapıldığı süyleniyor. Selçukluların yaptıkları hamamlardan ayrı bir bünyede değildir ve aynı tarzdadır. Geniş bir

dört köşe soyunma yeri vardır. Ufak kubbeli soğukluk ve terleme yeri diğerleri gibidir. Yalnız bu son iki sahanın kubbeleri yassıdır. Diğer kısmın da aynıdır.

Halen san'at mektebinin bulunduğu yerde eskiden Selçukluların çarşıları vardı. Binaenaleyh hamam ikamet sokakları noktasında mevki işgal etmiyordu. Yapıdaki ölçüsü hamamın pek geniş olmıyan bir muhitin işine yaradığını hatırlatıyor. Hamam Sahip Atanındaki olduğu gibi erkek ve kadın kısımlarını havidir. Salâhaddin Zergüb Konevinin meşhur kuyumcu dükkânı orada bulunuyordu. Mevlâna bir gün oradan geçiyor, güzel ahenkli çekiç darbalarından büyük bir zevk duyuyor.

Şehir mimarisi noktasından mühim bir cihet vardır. Acaba Selçuklular zamanında hamam medhalleri önlerinden bugünkü yollar geçiyor muydu? Medhalin önünden eskiden de bir yol geçiyordu. Çünkü kayıtlarda yolun iki tarafında Sahip Atanın vakıf dükkânları olduğunu okuyoruz.

Türbe hamamı: Bu grubun eski bir tipi vardır. Yapının Selçuklular tarafından yaptırıldığı pek mümkündür. Çünkü imaret yanında olması bu fikri kuvvetlendiriyor. Bu mütaleayı bazı vesikalarla tastik etmek kabildir. Meselâ hamamın eskidenberi türbe hamamı diye anılması ve gelirinin türbeye ait bulunması bu fikri kabul için kâfi bir vesikadır. Binaenaleyh hamamın diğerleri gibi iyi bir maksat üzerine kurulduğu muhakkaktır. Kadın ve erkekler kısmını havidir. Muhelif tarihlerde tamir ve ilâveleri vardır.

Türbenin bulunduğu sahayı vaktile sarayın gül bahçesi işgal ediyordu.

Alâaddin tarafından Mevlânanın babasına bağlanmıştı. Binaenaleyh bu mintaka şehrin ikamet hudutlarından dışında kalıyordu. İlk defa bir halvetten ibaret olan hamamı sonradan tevsi etmişlerdir. Zaten hamamın bugünkü durumu da büyük bir örnek olmaktan ziyade muhtelif eklemelerden mürekkep küçük bir misaldir.

Meram hamamı: Mahkeme hamamının daha büyük ölçüde benzeri Meramdadır. Medhali üzerindeki kitabeden Karaman oğullarından Mehmet bey zamanında yaptırıldığını öğreniyoruz. Halbuki bu tarz

daha eski bir zamana aittir. İnşası itibarile Sahip Ata hamamları arasında büyük bir benzeyiş vardır. Bilhassa Medhali kemerlerinde ki kabartma hayvan resimleri Selçukluların modelidir. Binaenaleyh bu taş kitabe sonradan konulmuştur. [1]»

İşte mimar Şehabeddin Uzluk'un kitabı bize bu yeni malûmatı verdi. Her veçhile mütalea ve istifadeye şayan bu eseri okumak lâzımdır. Ancak Anadolu'da Selçukluların şehirlerine ait bu faydalı bilgileri topladıktan sonra bu eserleri daha dikkatli bir surette ve toplu olarak mütalea edebiliriz.
